

El moment històric de la consagració de Ripoll del 977

per
Miquel Goll i Alentorn

Celebrem els actes de commemoració del primer mil·lenni de l'anomenada tercera (que probablement era la quarta), consagració de l'església de Santa Maria de Ripoll, esdevinguda el 15 de novembre del 977 i m'ha estat demanat que faci una descripció del marc històric dins el qual va tenir lloc aquella solemnitat. Per això res no em sembla millor que fer la història del nostre país des d'uns anys abans fins a un poc temps després d'aquella data. I això és el que vaig a fer comptant amb la vostra vènia.

L'acta de consagració d'aquell esdeveniment, redactada en un estil recargolat i ple d'hellenismes per Miró Bonfill, bisbe de Girona i comte de Besalú, conté un decret donat conjuntament pels comtes Oliba de Cerdanya, Borrell de Barcelona-Urgell i Jofré d'Empúries-Rosselló i pels bisbes Fruja de Vic, Sunyer d'Elna, Guisad d'Urgell, Vives de Barcelona i l'esmentat Miró de Girona. Completaven aquest quadre d'autoritats temporals i espirituals de la Catalunya d'aquell temps, Ramon II, Borrell i Sunyer, comtes conjuntament de Pallars, Guifré, Arnau, Isarn i Toda, comtes conjuntament de Ribagorça, i el bisbe Eimeric de Roda d'Isàbena.

El comte Borrell havia començat governant el comtat de Barcelona i annexos el 949, juntament amb el seu germà Miró, però aquest havia mort, jove i solter, el 31 d'octubre del 976 i llavors Borrell, ja entrant a la maduresa, pensa que ha d'assegurar la seva successió i es decideix a contraure matrimoni. I, contra el que sembla haver fet fins a aquell moment els nostres comtes, va a fora a buscar la seva muller, d'acord amb la fase d'obertura al món en que viu la nostra gent i mitjan segle X. Potser havia estat el monjo Sunyer de Cuixà que, en els seus anants i vinents de la cort franca, a Reus, i potser a Compiègne, que en allctjar-se al monestir d'Orllac, que devia ésser un dels seus finals d'etapa, va conèixer la família dels comtes de Rodès i va negociar prèviament els tractes matrimonials. El cas és que, pels volts del 967, Borrell, a més de quaranta anys d'edat segurament, va a Rodès i s'hi casa amb Ledgarda, filla del difunt comte de Roergue i marquès de Gòtia, Ramon I i germana de Ramon II de Roergue. Eren entreparents perquè Garsenda, néta del nostre Guifré II i neboda valenciana de Borrell, s'havia casat amb Ramon Ponç, comte de Tolosa, que era cosí germà de Ramon I de Roergue. A través d'aquest casament havia d'introduir-se en la família comtal barcelonina el nom de Ramon, després tan abundantment usat dins aquesta.

En tal avinentesa el nostre comte va visitar el monestir d'Orllac on estudiava Gerbert que anys després seria papa amb el nom de Silvestre II. L'historiador franc contemporani Richer, qui devia saber-ho pel mateix Gerbert, ho explica així: «Gerbert, aquità de naixement, fou educat des de la infantesa al convent de Sant Giraldu (d'Orllac), on aprengué la gramàtica. Mentre

que, un cop ja adolescent, hi prosseguia els estudis, volgué la casualitat que Borrell, duc de la Hispània Citenior, anés al convent per pregar. Hi fou rebut amb molta cordialitat per l'abat del lloc, que li demanà, en el curs de la conversa, si a Hispània hi havia homes molt instruïts en les arts. Davant la resposta ràpida i afirmativa del duc, l'abat el convencé de prendre amb ell un dels religiosos del monestir i emportar-se'l per fer-li aprendre les ciències. Lluny de refusar, el duc acceptà generosament la petició. S'endugué Gerbert, amb el consentiment dels monjos, i encarregà al bisbe Ató (de Vic) d'instruir-lo. Sota la direcció d'aquest, Gerbert estudià d'una manera profunda i amb èxit les matemàtiques. Però com que la Providència volia que la Gàl·lia, encara en les tenebres, fos aclarida d'una gran llum, suggerí al duc i al bisbe d'anar a Rocca en pelegrinatge. Enllestits els preparatius, es posen en camí i s'emporten el jove que els havia estat confiat. Arribats a la ciutat, i després d'haver pregat damunt la tomba dels Sants Apòstols va a trobar el papa (Joan XIII), de santa memòria, s'hi presenten i li ofereixen graciosament llurs béns que li siguin agradables. «La intel·ligència del jove i la seva voluntat d'aprendre, no escaparen pas al papa, i, com que la música i l'astronomia eren aleshores completament ignorades a Itàlia, féu saber de seguida a Otó, rei de Germània i d'Itàlia, per nu legat (aleshores, Nadal del 970, Otó era present a Roma), l'arribada d'aquest jove tan admirablement entès en les matemàtiques i tan capaç d'ensenyar-les amb zel. El rei no tardà gens a proposar al papa de retenir el jove i no donar-li mitjans de sortida. Al duc i al bisbe que havien vingut amb ell, el papa es limità a dir-los que el rei volia retenir-lo interinament i que el tractaria al cap de poc temps amb honor; afegí que el rei en restaria molt agraït. Foren, doncs, convençuts el duc i el bisbe de tornar-se'n sols cap a Hispània, i abandonaren el jove amb aquestes condicions. El jove, per la seva banda, restà amb el papa, el qual el presentà al rei».

Gerbert, doncs, visqué prop del bisbe Ató del 967 al 970, i es formà sòlidament en les matemàtiques, que comprenien la música i l'astronomia. Això degué ésser a Vic i probablement també a Barcelona i a Ripoll, i potser també a Girona. Devia ésser llavors que va conèixer l'ardiac Llobet, de Barcelona, i el levita, i tot seguit comte i bisbe de Girona, Miró Bonfill, amb els quals després mantindrà correspondència demanant-los llibres d'astronomia i aritmètica respectivament. Es creu que a casa nostra era recollida l'activitat científica de Còrdova i conservada la isidoriana, i que, gràcies a això, Gerbert va poder divulgar per Europa l'ús de les xifres àrabiques i de l'astrolabi.

Llobet apareix com a ardiaca de Barcelona entre 975 i 993, i no sembla ésser el mateix que el 1004 era abat d'Arles, el qual en realitat no es deia Llobet (**Lupetus**), sinó Llobí (**Lupinus**), i, segons Ermengol I d'Urgell era anome-

nat també Benet, i era «plenament instruït en tota ciència literària». Se'n conserva un sermó del temps que era abat. Quant a Miró Bonfill, a través de les actes de consagració i altres textos redactats per ell, que conservem, el sabem home molt culte i de gran sensibilitat, preocupat pel ben escriure i coneixedor d'alguns rudiments de llengua grega, de la qual cosa sembla estar una mica envanit. Podem atribuir a la seva ploma la dotació de Sant Pere de Roda del 973, l'acta de consagració de Cuixà del mateix any, la d'elecció de l'abat de Camprodon del 976, les de dotació de Sant Genís de Besalú i de Serratei del 977, la de consagració de Ripoll del mateix any, la dotació de Sant Pere de Besalú d'igual data, la donació de Sant Esteve de Banyoles del 979, el seu testament del mateix any, i un judici del 980. Els textos referents a Cuixà i a Ripoll són els més importants i característics. En conjunt tot això representa l'obra més voluminosa d'un autor català d'aquest temps després de la de l'abat-bisbe Oliba, pertanyent a la generació següent.

Tot fa creure que la nostra terra està passant per uns anys d'excelsa brillantor, en gran part gràcies a la pau, seguretat i bon govern de què gaudeix. Gosaríem assenyalar entre els bons governants els comtes Sunyer, Borrell i Miró de Barcelona, el comte Seniofré de Cerdanya i el comte de Besalú i bisbe de Girona, Miró Bonfill.

Es també aquest el moment de major brillantor de Cuixà, on es posen les llavors que després fructificaran a Ripoll. L'abat Ponç sembla haver viscut fins al començament del 965. Llavors el comte Seniofré, penetrat de l'esperit renovador i purificador de Cluny, demana que Garí, abat de Lesat, entre Tolosa i Foix, sigui també abat de Cuixà. Lesat havia estat fundat pel vescomte Ató de Tolosa el 940 i el seu primer abat havia estat Odó de Cluny i el segon Adasi, coadjutor d'Odó. Garí, probablement monjo a Lesat mateix, n'esdevé abat i ja n'és el 961. Quan Garí es fa càrrec del govern de Cuixà i sembla que s'hi trasllada, deixa al monjo degà Esteve el govern de Lesat. Mort Esteve, el succeeix l'abat Atvert, després l'abat Ancell, després l'abat Benet i finalment l'abat Hug que ho és també de Masgarnier. Tot això sense que deixi d'ésser Garí abat superior de Lesat. El nomenament de Garí per a Cuixà devia ésser fet entre maig i juliol del 965 i durant els breus mesos que tingué encara de vida el comte Seniofré (fins l'octubre-novembre del mateix any) sembla haver-hi hagut una gran compenetració entre el nou abat i el comte. Aquest deixa la major part dels seus béns a Cuixà en el seu testament de l'1 d'Octubre d'aquell any. Un cop mort, els seus germans Oliba **Cabreta** i Miró Bonfill continuen ajudant a la construcció de l'església de Sant Miquel, començada el 956 per l'abat Ponç. Oliba i Garí s'entenen molt bé també i pel desembre del 968 emprenen junts un viatge a Roma a veure el papa i hi són molt ben

rebuts. Oliba, anomenat ínclit comte i baró temerós de Déu, obté de Joan XIII una butlla per al monestir d'Arles. Garí, per intervenció del lloable i magnífic comte Oliba, obté una butlla per a Cuixà. Les butlles són de confirmació, però augmenten el prestigi de Cuixà que, amb l'empenta rebuda, veu aviat la creació d'una casa subjecta a ell a Santa Maria de Tramesaigües per donació de l'ardiaca de Tolosa, Llop el 969. Veu també finalment l'acabament i consagració de la nova i gran església de Sant Miquel (l'actual) el 28 de setembre del 974, amb l'assistència de set bisbes que van dedicar els set altars, com són set els dons de l'Esperit Sant: Sunyer d'Elna, Miró de Girona, Fruja de Vic, Guisad d'Urgell, Isol de Tolosa, Bernat de Coserans i Francó de Carcassona; i també del príncep Oliba i de la seva muller Ermengard, i naturalment (encara que no consti) de l'abat Garí. L'acta, datada el dia 30, és obra, com hem dit, del comte-bisbe Miró.

Tot seguit haurem de tornar a parlar de Cuixà i del seu esplendor, però ara hem de recular una mica i explicar altres coses també interessants, la primera de les quals en certa manera també es relaciona amb Cuixà. El monjo Sunyer d'aquest monestir, que potser havia anat a Compiègne a veure el rei Lotari per encàrrec del seu abat Ponç el 958, apareix a Laon el 17 de maig del 968 obtenint d'aquell rei, a prec de la reina mare Gerberga i de l'arquebisbe de Rems Odalric, una confirmació de bens i privilegis per als monestirs de Sant Feliu de Guíxols i de Sant Pol del Maresme dels quals ara és abat, i que deuen ésser fundats de poc. Això i l'esment de l'alou de Tossa en el testament del comte Borrell del 993 fan creure en un esforç de repoblació de la costa del comtat de Girona pel comte Borrell amb l'ajut dels monjos benedictins. De l'empenta de l'abat Sunyer és testimoni la Porta Ferrada de Sant Feliu, suma d'influències visigòtiques i romàniques incipients. Cal destacar que el rei franc diu en el document que els dos monestirs no hauran d'oobeir «cap príncep, sinó només el rei de França», cosa que indica, per un cantó, un intent dels reis francs de mantenir una petita parcel·la de sobirania a través dels monestirs (i especialment, en aquest cas, de monestirs situats a la costa), i per l'altra, el reconeixement de la categoria de prínceps als nostres comtes.

I ara caldrà veure què portava a Roma per Nadal del 970 el comte Borrell (el primer comte de Barcelona que anava a la cort papal) en companyia del bisbe Ató de Vic. El propòsit era no menys que la creació a Catalunya d'una província eclesiàstica independent de Narbona. Ara el motor de la idea no és l'ambició personal d'un home, com Esclua o Cesari, sinó el pensament d'un governant i les noves circumstàncies que van apareixent en un país. Borrell té en el seu territori de quatre comtats quatre seus episcopals, i encara cal recordar que Roda i Vilanova estava supeditada a Urgell.

Ripoll. - Decapitació de Sant Pau.

La gestió va obtenir un èxit total. El papa va expedir pel gener del 971 cinc butlles, tres d'elles encara conservades en el seu original en paper. La primera anava adreçada a tots els arquebisbes i bisbes de la Gàl·lia i els feia saber que el comte Borrell havia demanat que l'arquebisbat de Tarragona fos traslladat a Vic per considerar irrecuperable aquella ciutat; el papa hi accedia donant a Vic la mateixa jurisdicció que abans tenia Tarragona i nomenant arquebisbe el bisbe Ató i disposant que des d'aleshores l'arquebisbe de Vic consagrés els prelats dels bisbats sufraganis. Per la segona butlla el papa concedia a Ató el palli, atribut de la seva nova dignitat. Les altres tres butlles eren d'ordre interna i donaven compte de les decisions als bisbes de Barcelona, Urgell i Elna (que per tant quedava inclosa en la nova província), i indirectament als comtes Borrell i Jofré d'Empúries-Rosselló. Quant a Girona, on havia estat nomenat bisbe anticanònicament un neòfit, el papa anul·lava el nomenament i confiava l'administració de la diòcesi a l'arquebisbe Ató. Tot era fet, doncs, amb les màximes garanties jurídiques i canòniques. Dissortadament l'arquebisbe Ató, poc després de retornar de Roma, el 22 d'agost

del 971 era assassinat, no sabem per qui ni perquè. La seva mort havia de fer fracassar aquest intent tan seriós d'independització eclesiàstica de Catalunya.

Tot just tornats de Roma, i abans de l'assassinat d'Ató, ja Borrell donava una nova mostra d'activitat diplomàtica. Pel juny del 971 una ambaixada seva, presidida per Bonfill Sendred, acompanyat de vint magnats i entre ells representants del vescomte Guitard que duen també una carta d'aquest per al califa i s'acompanyaven de tres cavallers, anaven a Còrdova a fer, segons Ibn Haiyan, protestes d'obediència i amistat a Al-Hacam. Els acompanyava Hixam Ibn Muhàmmad, governador de Tortosa, la qual cosa sembla indicar que el viatge es va iniciar en aquesta direcció vers el sud. Els viatgers portaven un present de trenta esclaus sarraïns, entre homes, dones i infants. La comitiva va allotjar-se en un campament al nord de Còrdova i després tocant al pont de la ciutat sobre el Guadalquivir, a l'Almúnia de Nasr, on arribaven el dimarts 27 de juny del 971. L'entrevista va tenir lloc el primer de juliol a Madínat az-Zahara. Van conversar i el califa va preguntar pel comte Borrell i el seu país; els esclaus foren lliurats i alliberats. Al cap d'un mes hi va haver una altra recepció. El califa va donar contestació escrita a la carta de Borrell i va fer regals esplèndids a Bonfill i als seus companys. En ambdues entrevistes els cristians de Còrdova van fer d'interprets: a través del llatí? o a través del romanç mossàrab? El 10 d'agost la comitiva sortia de Còrdova vers el seu país.

La situació resultant de tot això sembla autoritzar una certa eufòria independentista de Borrell i de la seva gent, com sembla desprender-s' d'una venda feta per Borrell, «comte i marquès per la gràcia de Déu», i la seva muller la contesa Ledgarda, a llur fidel Assolf, d'un alou a Granollers de la Plana que Assolf ja tenia per feu comtal i per feu del castell de Gurb, Borrell ja havia venut a Assolf el 962 un alou a Gurb. Ara la venda es fa per setanta unces d'or «in rem valentem» (en cosa que ho valgui), «id est cavall, baccino et optima nula», conjunt que no sembla equivalent a setanta unces d'or. L'important del document corresponent és la datació que és feta el «25 de juny de l'any 78 regnant el rei Lotari, en temps de Borrell, duc de la Gòtica, l'any primer que nasqué el seu fill Ramon». Tenint en compte que Borrell és present i atorgador de l'escrit, això sembla indicar una decidida voluntat de donar a la seva persona un relleu major del que fins aleshores havia tingut, tant pel títol de duc, com per assignar-li un territori jurisdiccional de major, encara que vaga, amplitud (a comparar amb la denominació de duc de la Hispània Citerior de Richer), com per prendre com a punt de referència cronològica la naixença del seu primogènit. La cosa queda encara reforçada perquè aquesta fórmula és repetida en l'acta de consagració de Sant Benet de Bages el 3 de de-

sembre del mateix any. El fet que en aquest segon cas Borrell no hi fos present fa creure que la fórmula ja haurà esdevingut habitual. Per altra part, la denominació d'Hispania Citerior de Richer no és una reserva classicitzant del cronista franc perquè Renau, biògraf de sant Oleguer, a mitjan segle XII es refereix també a la «Citerioris Hispania» en parlar de Ramon Berenguer III.

La consagració de Sant Benet de Bages va constituir una gran solemnitat. Hi van assistir els bisbes Fruja de Vic, Guissad d'Urgell i Pere de Barcelona, i el vescomte Guadall. El fundador Salla era ja mort i abans encara havia mort la seva muller Ricard, també entusiasta d'aquella fundació. Ambdós tenien sepultura en la nova construcció. Hi assistien llur fill Isarn i llurs filles Aigo, amb la seva filla l'abadessa Filmera (potser de Sant Pere de les Puelles), i Guixilona ja vídua. No hi pot assistir un altre fill del fundador, de nom Guifré, per estar malalt. Hi ha una gran multitud i el redactor de l'acta fa constar que «l'orgue difonia el so fins ben lluny», primer testimoni de la presència d'aquest instrument musical entre nosaltres. En fer-se constar la donació del castell de Meià (**Medianum oppidum**), en el terme municipal de Sant Mateu de Bages, hom diu que fou feta per Salla «amb consentiment del príncep Borrell, duc de la Gòtica».

L'any següent 973, el 10 de juny, Borrell, «comte i marquès per la gràcia de Déu, dona a Sant Llorenç del Munt, Sant Miquel i Santa Maria, un alou al comtat de Manresa, a Nespla, perquè preguin pel perdó dels seus pecats, i aquesta sembla ésser la primera menció d'aquesta casa que potser ja des del primer moment va dependre de Sant Cugat. Pel que es veu Borrell, que té una cinquantena d'anys, edat que llavors podia considerar-se avançada, comença a pensar amb el seu traspàs que encara trigarà a esdevenir-se.

El 20 d'abril del 977 tornem a trobar rastre de Sant Llorenç quan un document testamentari de donació a Sant Cugat parla també de Sant Miquel, Santa Maria i Sant Llorenç, que són en una muntanya sobre Terrassa». Dintre el dit any 974, el 4 de febrer, també a Empúries-Rosselló bufen vents d'independència. En una donació del comte Jofré a Sant Pere de Roda hom data de la manera següent: «regnant Lotari rei dels francs, però imperant damunt nosaltres nostre senyor Jesucrist que, amb el Pare i l'Esperit sant, viu i regna, Déu, per tots els segles dels segles. Amén».

Del 17 d'abril del 974 és un document que ofereix un doble, o triple, interès: és una carta o pacte atorgat pel bisbe de Barcelona als habitants del Montmell, concedint-los d'ésser lliures de tota altra senyoria i de tot jou de servitud, de manera que no paguin cap cents ni tinguin cap càrrega, fora dels delmes i primícies. Cal tenir en compte en primer lloc que el Mont-

mell està situat al mateix límit entre el Penedès i el Camp de Tarragona, i això ens indica una penetració estable digna d'ésser subratllada. En segon lloc, el bisbe diu que actua amb consentiment dels canonges i altres clergues de la seva Església, «i del pèssim príncep i marquès nostre el comte Borrell, i de tot el poble de la ciutat de Barcelona, tant dels majors com dels menors», i aquí cal assenyalar el tractament donat al comte, tant en fer referència als seus sentiments religiosos, com a la seva alta jerarquia; i també la participació del poble, incloent-hi el poble menut, en una mesura de govern. Finalment cal dir que el document, com a canta de població està adreçada a tots els homes i gents habitants d'Espanya, o sigui als mossàrabs, invitant-los a emigrar vers el Montmell. Cal dir també que la carta és signada pel comte en senyal de conformitat, i que constitueix un acte de sobirania acordat sense intervenció reial i amb consentiment popular que sembla justificar l'existència a Barcelona d'una mena de república municipal, presidida pel bisbe i tutelada pel comte.

Pel juliol del mateix any, Borrell envia una ambaixada més solemne que l'anterior a Còrdova; ara hi va personalment el vescomte Guitart, governador de Barcelona i representant seu per Lleida, perquè els acompanya Muhàmmad ibn Risac, governador de Lleida i Montso. La recepció de l'ambaixada per Al-Hacam va tenir lloc el 31 de juliol, també a Madínat az-Zahara. Segons Ibn Haiyan la recepció fou fastuosa i en presència dels principals dignataris de la cort califal, i hi fou renovada la teòrica cotmissió feudal. Segons el mateix historiador, en vitalles de l'atac d'Almansor del 985 «els barcelonins s'haurien separat completament del regne dels francs».

No són solament les esferes oficials, civils o religioses, les que s'han obert al món a mitjan segle X. Són també els particulars, la gent corrent. En aquest temps, per exemple, apareix un canvi en l'onomàstica. Mentre en ple domini franc els noms dels habitants del nostre país seguien la moda visigòtica, ara, en ésser independent, ja no tenen por d'adoptar les modes franques, i apareixen els Guillems, Bernats, Bertrams, Eimerics, Arnau, Ramons, Gombans, etc., en part potser deguts a una moda literària relacionada amb el cicle èpic de Guillem de Tolosa o d'Orange que s'hauria introduït en terres catalanes vers el 955. Observem en alguns casos que homes que duïen un nom visigòtic n'adopten un altre a la moda francesa, com passa amb Bernat de Ribagorça que havia començat anomenant-se Unifré. En altres casos trobem famílies amb els dos fills grans amb noms visigòtics i els dos petits amb noms francs.

Per altra banda, també les devocions i pelegrinatges s'internacionalitzen entre la gent corrent, i així en un document de Sant Cugat de 9 de febrer del 976 es parla d'un Arviànsi que havia anat en romiatge a Sant Pere apòstol, a

Roma, i havia mort en aquesta ciutat l'octubre anterior. Poc més tard, el primer de febrer del 981, era jurat el testament sacramental de Guitard, mort el gener anterior, on eren disposades deixes de tres monedes d'or a Sant Pere de Roma, i una moneda d'or a Sant Miquel del Mont Gàrgano, a la costa adriàtica d'Itàlia des d'on havia irradiat la devoció a Sant Miquel per tot l'accident d'Europa des del 525, i per tant havia donat lloc a les advocacions de Sant Miquel de Barcelona, construït sobre les termes romanes, de Sant Miquel de Cuixà i dels recents Sant Miquel de Castelldefels i Sant Miquel de Sant Llorenç del Munt. Les dedicacions a Sant Miquel eren fetes generalment en llocs dominants amb una bona vista damunt una plana o una vall.

L'any 974 veu encara vers les seves acaballes una gran solemnitat que ja hem anticipat: ens referim a la solemníssima consagració de l'actual església de Sant Miquel de Cuixà.

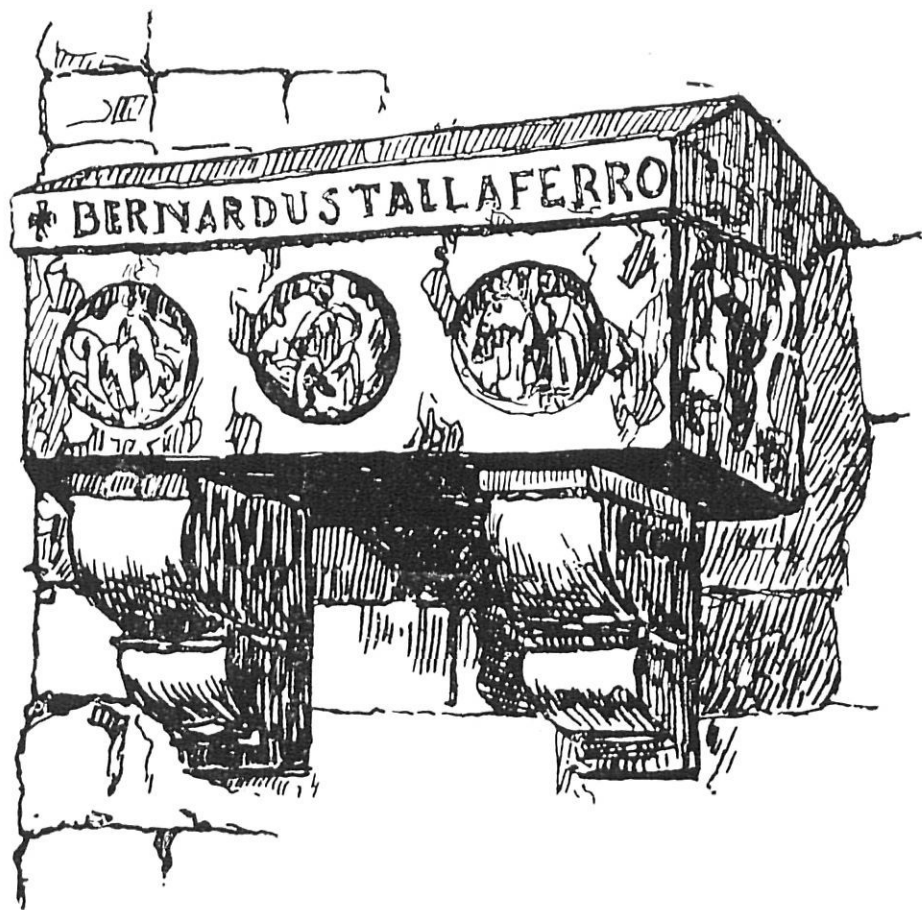
Si aquest any havia estat memorable, també ho seria el 977 que veuria les dotacions de Sant Genís de Besalú, de Serrateix i de Sant Pere de Besalú i la consagració també molt solemne de Santa Maria de Ripoll el mil·lenari de la qual estem ara commemorant.

El document corresponent a Serrateix és datat «l'any 23 del rei franc Lotari, però important damunt nostre el senyor Jesucrist». No cal dir que la fundació feta per l'abat Froilà sota la protecció del comte Oliba, prescindeix de la sanció i protecció reials. El comte fa donacions en virtut de preceptes de la llei relatius als reis.

A Sant Pere de Besalú el fundador Miró Bonfill lliura el monestir a Roma i li concedeix, juntament amb el comte Oliba, privilegis que abans només donaven els reis.

Funda al mateix temps una canonja a Sant Genís de Besalú, afavoreix aquesta església amb abundants donacions a precs de la seva cunyada Ermengard i del fill d'aquesta, Bernat Tallafer i la sotmet a la Seu romana amb un cens anyal de dos sous.

A la consagració de Ripoll van acudir els bisbes Miró de Girona i Fruia de Vic. Havia d'ésser-hi també Guisad de la Seu d'Urgell, però era absent en pelegrinatge a Sant Pere de Roma, encara que espiritualment present. Hi ha una certa confusió en aquestes presències episcopals, perquè un decret adjunt a l'acta de consagració és donat per aquells tres bisbes i encara el bisbe Sunyer d'Elna i el bisbe Vives de Barcelona. Hi van ésser presents també els comtes Oliba de Cerdanya, i Borrell de Barcelona i Urnall, però en el decret esmentat figura també Jofré d'Empúries-Rosselló, sense comptar que el bisbe Miró era també comte de Besalú. Els comtes, qualificats de «pre-excellentíssims», apareixen molt poderosos i preocupats per reforçar llur prestigi i jerarquia. Bisbes i comtes donen conjuntament l'esmentat decret amb la confirmació de béns privilegis, tal com abans ho feia el rei

Ripoll. - Sepulcre de Bernat Tallaterro, germà de l'Abat Oliba.

i calcant fórmules de preceptes reials anteriors sense fer-hi cap esment, i fent memòria en canvi, de les «paternes sancions i decrets» referint-se, sens dubte, al de Guifré **el Pelós** del 888 i a la confirmació de Sunyer del 935, emprant frases com «això estatuïm per pròpia majestat, l'excelsitud de la nostra majestat va estatuir també això». Subratllem que els tractaments en lairen més Borrell encara que els altres, puix és anomenat «comte venerand», i darrera la signatura és qualificat de «comte ínclit i marquès».

També enmig d'aquesta pompa Borrell sembla preocupar-se de la salvació de la seva ànima i té al mateix temps problemes temporals. Ens ho indica una donació del 7 de juny del 977 a Sant Cugat d'un alou tocant al Besòs, en terme de Badalona, on diuen Puig d'Anveny, prop del mar i manifesta que la fa «per Déu i per remei de la meva ànima i perquè Déu em defensi dels meus enemics». Tenia potser també preocupacions econòmiques perquè quatre dies més tard el trobem venent a Unifré, anomenat Amat, el castell de Sant Esteve, al comtat de Barcelona, en la seva marca o frontera, que li ha pervingut pels seus parents o per altres causes. El castell, que és el de Castellet, té un terme molt extens entre Vilanova i el Vendrell. Hi consent la com-

tessa Ledgarda, i el vescomte Guitard és un dels signants. Trobem, doncs, sòlidament ocupada la vall del riu Foix. El preu de la venda són seixanta monedes, que hem de suposar d'or o argent.

Potser la causa de les seves preocupacions eren notícies que li arribaven de Còrdova on el pacífic califa Al-Hacam, tan amic seu, havia mort per l'octubre de l'any anterior i on, aprofitant-se de la minoritat del nou califa Hixam, anava agegantant-se la personalitat, ben aviat temible, del que seria anomenat Almansor. Potser s'havia produït una negativa a renovar els convenis del 971 i el 974.

L'any 978 tornaria a ésser un bon any per a Cuixà. Pel març l'abat Garí assisteix a una gran solemnitat al monestir de Sant Hilari prop de Carcassona i un mestre d'obres vingut de Cuixà va retrobar el cos del sant patró del cenobi. Probablement era l'erector de l'església actual de Sant Miquel de Cuixà. Garí llavors devia esdevenir abat superior de Sant Hilari i hi va portar la reforma de Cluny.

L'abat de Cuixà després d'això torna a Roma, però passa abans per Venècia per encomanar-se a Sant Mar. Allà fa amistat amb el

dux Pere Ursèol i li aconsella que es retiri a un monestir i accepta, però demana un temps per a ordenar els seus afers. Convenen que Garí anirà a Roma i, de tornada, el recollirà.

Pere Ursèol havia estat elegit dux per substituir el seu antecessor assassinat Pere Candia. Ursèol vivia apesarat per l'oposició que li feien els partidaris del seu antecessor i per això estava propici a acceptar la invitació feta per Garí l'estiu del 978. Garí torna secretament a Venècia i la nit del primer de setembre fuig amb Pere Ursèol, amb Joan Gradònic i amb Joan Morosini, gendre del dux, sense saber-ho la muller, ni el fill, ni els fidels del dux. Se'n van embarcats i pels volts del monestir de Sant Hilari, prop de Venècia, puguen a cavall, es tallen les barbes i emprenen una ràpida marxa. Al tercer dia arriben a Vercelli havent passat arran de Milà. El dux se'n portava bona part del seu tresor per dedicar-lo a la restauració de Cuixà. Formen també part de la comitiva Romuald i Maró, que també havien aconsellat al dux el retir monacal. A Narbona reposen tres dies i, per fi, arriben a Cuixà.

Ursèol hi esdevé novici i després hi és sagristà i custodi. Romuald i Maró fan vida eremítica prop del monestir. Joan Morosini va tornar a Venècia un temps després. El fill d'Ursèol, també anomenat Pere, va visitar el seu pare a Cuixà. Aquest, un cop, va estar temptat de tornar a Venècia, però Garí l'en va dissuadir.

Oliba **Cabreta** es féu gran amic d'Ursèol i de Romuald, i aquesta amistat va tenir transcendents conseqüències per al comte. Pere Ursèol moria al monestir del Conflent el 10 de gener del 988 i encomanava abans de morir a Joan Gradònic que no deixés per res Oliba ni el cas que l'abat Garí se n'allunyés. Ursèol moria en clor de santedat després d'haver sabut que anava a morir amb una anticipació de tres dies.

Fruit d'una iniciativa de Borrell, com a comte d'Urgell, sembla ésser un inici d'influència damunt el Pallars. La cosa havia començat ja en temps de Sunyer de Barcelona, Seniofré d'Urgell i Miró II de Cerdanya, amb el casament de la filla d'aquest Goltregot amb el comte Llop de Pallars vers el segon quart del segle X. Aquesta unió introdueix els noms de Borrell, Sunyer, Seniofré i Riquell dins la família comtal pallaresa, i fixem-nos que són noms de la branca barcelonina i no de la branca cerdana a la qual pertanyia Goltregot; després, a partir del 951 veiem aquesta amb possessions a la plana de Vic i molt relacionada amb ella. La bona amistat amb Borrell de Barcelona-Urgell, testimoniada pel fet que aquest designa marmessors per a Urgell en el seu testament del 992 els seus nebots els comtes Ramon, Borrell i Sunyer de Pallars, immediatament després del seu fill Ermençol. Segurament aquesta orientació de Pallars vers l'orient va apressar la seva definitiva catalanització, perquè és d'aquest temps (pels volts de

l'any 1000) la desaparició del basc i del romanç pallarès de les contrades de l'Alt Pallars que els havien conservats.

Per altra banda segueix la relació amb Roma. Per l'abril del 979 hi van conjuntament de viatge el bisbe d'Elna i abat de Sant Pere de Roda Hildesind, fill del fundador d'aquest monestir Tassi, el comte Roger de Carcassona, Benet abat de Sant Hilari, Miró bisbe de Girona i comte de Besalú, germà d'Oliba **Cabreta**, i l'abat Jobert de Sant Pere de Besalú. Fruit d'aquest viatge són les butlles de Benet VII per a Sant Pere de Roda, Sant Pere de Besalú i Sant Hilari de Carcassona. El papa aprovava tot el que s'havia fet en aquest clarrer monestir en relació amb l'abat Garí de Cuixà. Els bisbes catalans Miró de Hildesind assisteixen a un concili romà (i ja no als francs); Miró s'hi distingeix fins al punt que el papa li confia una epístola universal contra la simonia o venda de càrrecs eclesiàstics: «que siqui portada —diu el papa— a tots els arquebisbes del món per mà del nostre confrare caríssim el bisbe Miró». La nostra gent va coincidir amb l'emperador Otó en aquest concili que va tenir lloc el març del 981 o poc després, i no el 983.

En aquest temps la relació amb Carcassona va intensificant-se en bona part a través de Cuixà i gràcies a les bones disposicions del comte Roger. Però prèviament hi ha hagut una etapa de pugna entre ell i Oliba **Cabreta**. No sabem exactament quan ni per què, però sembla que hi va haver una invasió d'Oliba per l'agost del 982 o poc abans, que després va ésser aturada per Roger, i es va acabar amb la cessió del Capcir a favor de Cerdanya-Conflent. La part més alta del Capcir ja era, però, dels comtes cerdans quan Seniofré va fer el seu testament el 965.

Un altre accident del govern d'Oliba **Cabreta** fou una revolta dels veguers de Viver i Estela, entre Puig-reiq i Cardona. Essent en els límits entre els comtats de Berga i Manresa ¿no hauria estat instigada per Borrell? El cas és que no hem pogut precisar quan fou, potser abans del 983. Sembla que va ésser reprimida tot seguit i un dels sancionats va ésser Bonfill, fill de Riquell i d'Ato, del castell d'Estela, que tenia un a'ou a Pujol, sota el castell de Montmajor.

Per aquests anys el comte Borrell esdevé vidu. No sabem exactament quan mor Ledaarda, però sembla que ha d'ésser entre el 977 i el 980. Uns anys més tard, pel juliol del 988 ó 989 el trobarem casat en segones núpcies amb Emenids que devia ésser també vídua, amb una filla, de nom Aldria o Aldia, i potser germana de la seva primera muller. No sembla haver tingut fills d'aquest segon matrimoni, contret probablement en plena vellesa.

A partir del 980 comença a ésser esmentada entre nosaltres una nova moneda: els mancusos, que sovint són dits «cuits» o «d'or cuit»,

quan deuen ésser fosos i no encunyats. Es tracta d'una moneda d'imitació sarraïna.

Mentrestant l'avenç vers la terra de ningú s'havia anat produint i potser això motivà l'actitud hostil de part de Còrdova o potser aquesta motivava aquell. El cas és que, per un document del 27 de setembre del 980, Borrell, comte i marquès, donava a Ervigi, a la seva muller Amaltruds i a llur fill Guifré, el castell de Cabra, en el comtat de Barcelona, a la marca o frontera, que afronta a l'orient amb el Pont d'Armentera i el riu Gaià fins a les Ribes Roges que són sota l'església de Sant Pere de Gaià. Això ens indica una penetració vers el sud-oest bastant més enllà del Montmell, a la mateixa entrada de la Conca de Barberà. Per documents poc posteriors, però que reflecteixen un estat de coses més antic, sabem que també per aquest temps eren en mans cristianes Cluny, al Baix Penedès, al sud de l'Arboç, Santa Oliva, Guàrdia de Banyeres, Tornavi i Domenys, també al Baix Penedès, al nord del Vendrell, Font-rubí al límit entre l'Alt Penedès i la Conca d'Odena, a l'alta vall del Foix, i Querol, Pinyana i Montanot, a la vall del Gaià, més amunt del Pont d'Armentera.

Jofré de Rosselló-Empúries manté encara una darrera relació amb la cort franca, i el 9 de juliol del 981 obté dos preceptes del rei Lotari, exnedit des de Laon. Un és de confirmació dels béns de Sant Genís les Fonts; l'altre és a favor del comte concedint-li les terres ermes vora el mar, a Cotlliure i Banyuls. Els preceptes deuen haver estat recaptats per carta, i Jofré hi és tractat, amb gran deferència, de «duc del territori rossellonès» i de «caríssim» en el primer, i de duc i «amic nostre» en el segon. Jofré, que regnava des dels volts del 940, regnaria encara fins al 991; regnat, doncs tan llarg com el de Borrell.

De l'any següent, 982, són dos altres preceptes de Lotari: l'un de confirmació dels béns de Ripoll, i l'altre de Sant Pere de Roda. La redacció d'aquests preceptes sembla implicar la presència de l'abat Seniofré de Ripoll a Parençionac per al primer, i de l'abat-bisbe Hildesind a Boussac per al segon, en aquest cas actuant a través de la intercessió de la reina Emma.

Per documents del 18 de febrer i del 27 de novembre del 983 sabem que el comte Borrell tenia terres en terme de Cervelló i d'Erampunyà respectivament, que li devien venir per herència familiar.

Dins el 983 té lloc una altra consagració solemne: la de l'església de Sant Llorenç prop Baçà. Hi assisteixen els comtes Oliba **Cabreta** i Ermengard, i llurs fills Bernat, Guifré i Oliba (el futur abat-bisbe que devia tenir uns dotze anys), així com Seniofré, abat del monestir, i

Salla, bisbe d'Urgell, que és qui fa la consagració.

Des de Bagà, el bisbe, el comte i els seus fills menors, Oliba i Berenguer, van a Serrateix.

El 984 la família comtal cerdana assistirà a una altra solemnitat, aquest cop a Vallespir, a la consagració de l'església de Santes Justa i Rufina a la vall del Prat (Prats de Molló). Consagra el bisbe d'Elna Hildesind en presència del matrimoni comtal i dels fills Bernat, Guifré i Oliba.

Mentrestant, el nostre conegut Gerbert, després de marxar de Catalunya el 971, havia passat un any a Roma al servei de l'emperador Otó I, i després una dotzena d'anys a Reus ensenyant al costat de l'arquebisbe Adalberó. El 983 va ésser fet abat de Bobbio per influència d'Odó II, però hi va ésser rebut amb hostilitat. Per aquesta hostilitat, en morir Otó II el desembre del mateix any, torna a Reus al començament del 984. Llavors reprèn la vida d'estudi i escriu a l'ardiaca barceloní Llobet demanant-li un llibre, i després al comte-bisbe Miró amb semblant objecte; és llavors que li diu: «La gran autoritat del vostre nom em fa desitjar, no solament de veure-us i de parlar amb vos, sinó també de servir-vos». Però la petició a Miró arriba tard, quan aquest ja ha mort el 22 de gener del 984, i són els seus marmessors els que van enviar-li el llibre, demanant segurament a través de l'abat Garí de Cuixà del monestir d'Orllac. Llavors Garí va demanar a Gerbert que li redactés una lletra circular per a recaptar almoines per a la Terra Santa envers la qual havia començat a interessar-se segurament a través del seu monjo Pere Ursèol, l'ex-dux de Venècia. Llavors Garí devia invitar Gerbert a tornar a Catalunya i aquest va estar dubtant si acceptava la invitació. «Ara, moguts per la invitació del nostre familiar l'abat Garí, voldríem arribar-nos als prínceps de la Hispània», escriu a l'abat Ramon d'Orllac al començament del 985. D'altres afers van impedir-ho, però aviat vindrà una nova etapa de relació entre Gerbert i Catalunya. Serà en ocasió de la terrible incursió d'Almansor per les terres en la primavera i l'estiu d'aquell mateix any.

Però això, com diu Kipling, ja és una altra història.

Els nostres avantpassats es trobaven, ara fa mil anys, al llindar de la independència que aconseguirien vuit o nou anys més tard després d'una dolorosa prova. Ara nosaltres, al cap d'un mil·lenni, ens trobem també al llindar d'una mesura d'autoqovern que desitgem ben plena i perdurable. Que «el cel nou i la terra nova» que avui ens evoca l'Esclusura siguin símbol i auri de la renovació que, en la justícia, l'equitat, la germanor i la llibertat, anhelem per a la nostra estimada Catalunya.